

TARTU ÜLIKOOLI

Aratriikk ajakirjast „Kasvatus“ 1926, Nr. 7.

RAAMATU KOOGU

ARHIIVKOOGU

Tervishoidlikud pahed

praeguse kooli õppetöös ja sihid ning võimalused nende kõrvaldamiseks.

Dr. med. **Prima**,

Põltsamaa kooliarst, tervishoiu ja pedagoogika õpetaja Põltsamaa gümnaasiumis.

„Alles könne man verlieren,
Wenn man bliebe, was man ist!“

Goethe.

Et õieti aru saada meie ühiselu tähtsama teguri — kooli — vigadest ja eksiteedest ja leida nende kõrvaldamiseks õiget teed, vaatleme sissejuhatauseks lühidalt seda sotsioloogilis-psüholoogilist pinda, millel on võinud tekkida need vead ja eksiteed, ja ka neid tingimusi, mis sellel pinnal lopsakalt juuri ajades viivad vaimlise ülekoormatuse kaudu eluraku riketeni (blastophthoria) ja sealt edasi degeneratsioonini.

Elu välised vormid ei vasta enam sisemisele, hingelisele seaduslikkusele, ja see on võimaldanud üksikul isikul ühiskonnast välja langeda; ühendava rahvusliku sideme katkemine on viinud vaenulikude klasside tekkimisele. Hea tahtmine ühiskonda teenides ise sellejuures hingeliselt vabaneda, ei leia enam teostuse võimalust, sest töö sihiks ei ole enam ühiskonna heakäekäik, vaid isiklik kasu: *kõik tegevus on sihitud aina egoismi poole*. Ja selles ühiskonna lagunemises ja töö mõttetaks muutumises peitubki proletaarliste hulkade kohutav hin-

5 29118608

geline seisukord — nende hingeelu on täiesti lämmatatud selle „sunnitööga“, mida nad peavad tegema elu seeshoidmiseks. Aga ühiskonna puudumine jätab ka varandusega inimesele veel ainult kaks teed järele: kas mingu ta üksiklase kannatuste teed ehk muutugu karmiks. Praegusele ajale iseloomustavaks on otse üllatavalt suur hulk sisemiselt karmiks muutunud inimesi. Ja siit tuleb otsida ka selle nähtuse põhjust, et isegi need ühiskonnad, mis väliselt nähtavasti veel püsivad, sisemiselt — hingeliselt — ometi on lagunened. Hea näitena võiks siin muuseas nimetada kirikut, kes küll ikka veel jutlustab oma moraal, millest aga ometi nii vähe aru saadakse — puudub hingeline ühtlus kuulutaja ja kuulaja vahel: egotsentrilises üksilduses tardunud hing ei leia kiriku õpetuses enam realiteeti! Temale on realiteediks veel ainult see, mis puudutab otsekohe tema ühiskonnast väljalangenud „mina“. Siit näeme, et usuühingud ei olegi enam „ühingud sisemises, hingeliselt tegevas mõttes“, vaid nad on veel ainult organisatsioonid, mis ühendavad küll üheusulisi, aga ei suuda elule äratada mingit hingelist jõudu oma liikmetes.

Otse samasugune lagunemise protsess on ulatanud otsaga ka sesse viimasesse, intiimsemasse ühiskonda — perekonda! Üldiselt öeldud, perekond ei ole praegu enam midagi muud, kui lihtne ots-tarbeühing, loodud eestkätt kehaliste nõuete rahuldamiseks. Viletsus, alaliselt kasvav töö- ja elu mehhaniseerimine ja tehniiseerimine on teinud perekonnale väliselt lõpu, ühiskonna ja hingelise elu kadumaminek on lõhkunud ta ka sisemiselt. Ses lõhutud perekonnas kasvavad lapsed omaette, ja kui nad siis varem-hiljem sellest perekonnast välja pääsevad, siis satuvad nad edasi—lõhutud ellu.

Nende sotsioloogiliste vaatluste järele võtame lühidalt ka veel mõned põhjapanevad psühholoo-

gilised momendid kõne alla. Kuigi on võimata indiviidide lõpmata mitmekesisuse juures määrata kindlaks absoluutne tüüp, siis võib ikkagi teatud ajajärgu kohta tabada kindlaid põhitõone, mida leida iga üksiku isiku juures, ja mis ka lõppudelõpuks annab ta ilme kõnesolevale ajajärgule. Meie ajal valitsevat ühiskonna lagunemist ja üksiku isiku isoleerimist ei saa mõista ainult väliste nähtuste alusel, vaid seal tulevad võtta arvesse tingimata ka hingelised tegurid. Suure osa praeguse aja inimeste juures on hingeliselt määratud, harmoniseeritud ja juhitud elu täiesti kaduma läinud, ja selle asemele on nihkunud kogu isiklik elu, mõtlemist, tundmist, ilmavaadet ja väärtuse-hindamist haarav *materialism*. Hingeline tingimatus — eetika — elab veel ainult vähestes. Sellest tuleb ka praeguse aja tung hinnata kõike ikka relatiivselt, mehaaniliselt, kuna absoluutselt hinnata üldse ei mõisteta enam.

Käsi käes sarnase materialismist tingitud tahte- ja tunnete jõu nõrgenemisega käib — osalt seda toetades, osalt ise sellest toetust saades — ülikõrgele arendatud *intellektualism*; need praeguse aja kaks iseloomulikumat demoni — materialism ja intellektualism — moodustavad tõelise nõiaringi. Isegi seal, kus on tegevuses pealtnäha veel puhas tahte jõud, ei ole tõeliselt muud, kui intellektualistlik egoism.

Sarnases õhkkonnas loodi, *sarnasele* pinnale istutati meie kool. Euroopa oli igalpool otstarbekas, kuna ta tõeliselt oleks võinud olla ainult abinõuks. Ja nii loodi meile koolis uus vaimuilm, meie täiesti võõras, täis vastolusid. On selge, et selle loomistöö juures, kus nähti peamiselt aina vormi, vormi taga peituvat *sisu* aga ei tabatud, pidid tekkima suured ja väikesed, rasked ja kerged vastolud. Ja sellest pidigi tulema, et meie kool ei ole suutnud arvestada kuigi palju meie elulisi huvisid, *kõik on materialistliku intellektualismi nõuetele vastavalt*

shematiseeritud ja mehaniseeritud. Hinge ei ole näha kusagil.

Selle eksliku aluspõhja otsekoheseks ja paratamatuks tagajärjeks on, et meie praegune kool ei arvesta vähematki laste arenemisevanust: kõik on seotud vanusaastate külge. Ometi ei ole areneva lapse juures vanusaastatel kaugeltki seda tähendust, mis annab neile meie kool: lapse arenmises mängivad palju tähtsamat osa hoopis teised tegurid — ühiskondlikud, individuaalne hingeline konjunktuur, pärivus. Meil aga satub aeglasemalt arenev laps otsekohe alaväärtuslikkude hulka. Sellepärast nõuame meie ühes *Kerschensteiner*'iga, *Petersen*'iga, *Schoetz*'iga ja teistega palju kaugelaluslikumat individualiseerimist sel teel, et kõige enne peab objektiivselt kindlaks tehtama lapse vaimuanded; tuleb katsuda tema otsustamise-, kujutuse-, kombinatsiooni- ja tähelepanuvõimeid, tema meelespidamist, väsivust, kontsentratsiooni; sel teel leiame arenemise-ea, millele vastavalt siis juba kool võib esineda oma nõudmistega. Ainult sel teel on meil võimalik õiglaselt ära jaotada praeguse kooli surmavat koormat laste vahel.

Arenemise vanuse ignoreerimise tõttu on praegune õppetöö lastele ka kehaliselt äärmiselt kurnav, ja meie „ametlik koolitervishoid“ ei ole mõistnud olude parandamiseks siin midagi ära teha: see „tervishoid“ on seni olnud pigemini asjatu arvudega jandamine ja täiesti väärtuseta „statistika“ tegemine. Koolitervishoiu õige ülesanne oleks meie arvates peaaesjalikult laste kehaliste ja hingeliste omaduste ja iseäralduste kindlaksmääramine, et selle kaudu kergendada niihästi õpetaja kui ka õpilase seisukorda ja selgitada ning lahendada nende mõlemite vahekorda hingeliste iseäralduste põhjal. Praegune koolitervishoid on meile küll selleks põrguväravaks, mille kaudu meie läheme hukatusse!

Paljud, isegi väga paljud lapsed toovad kodus tülles juba mõnesuguseid vigu kaasa: anaemia, närvilikkuse, südamenõrkuse, kaelanäärmete paistetuse (scrophulosis) jne. Ja kool oma lapse hingeelule hoopis võõra korraldusega süvendab neid vigu igas sihis, ja — siit hakkab siis ka lapse allaminek. *Mosso* ja *Leubuscher* on teinud kindlaks oma väga täpsete uurimiste najal, et iga südameviga — niihästi orgaaniline kui ka funktsionaalne — avaldab lapse ajutegevusele väga sügavat mõju: neurootiline laps võib ainult esimesel paaril tunnil veel töötada enam-vähem rahuloldavalt, siis aga algab juba ajus vere ringvoolu (circulatio) korrautus, mis teeb mõttetuks kogu järgneva töö sel päeval — algavad peavalud jne. Ja et meie kool teeb oma 5—6 tundi päevas kohustavaks kõigile lastele, siis on selge, mis see tähendab. *Leubuscher* leidis abikoolis 32 õpilase seast 13 niisugust, kellel olid mitmesugused südamekorrautused: neurosis, endocarditis, relatiivne insuffizienz — ja 3 õpilast südame tuntava laienemisega. *Ka kompenseeritud südame vead on lastele väga tõsisteks haigusteks*, mis vaimutööd suurel määral halvavad (*Schoetz*). Kõik need vead tingivad aju arenemise kangujäämist, tähendab — nõrgaandeliste inimeste tekkimist. Selle tõttu on ka arusaadav *Engeleni* viha, kes tähendab, et praegune kool on just nürimeelsete loomiseks kohane. Nagu *Urbantschitsch* on kindlaks teinud, halvavad ajutsirkulatsiooni rikked suuresti meelespidamisvõimet; sarnaste tsirkulatsiooni rikete põhjuseks on väga tihti — peale eelpool nimetatud momentide — kõrvahaigused. Kõrv avaldab aju tsirkulatsiooni peale oma mõju peaaesjalikult reflektorsel teel. Kurgunäärmete paistetus (tonsillitis hypertrophica et acuta) on siin väga tihti väljakutsuvaks momendiks. Arusaadavalt takistab aju tsirkulatsiooni rike ka mõtlemisvõimet. Kõigest sellest järeldame, et süstemaatiline, täp-

selt individualiseeritud vaimutöö edendab ajuarene-
mist, kuna aga niihästi ülemäärane kui ka ala-
määrane vaimutöö toob aju atroofia esile.

Sellest seisukohast välja minnes tulevad hukka
mõista niihästi sagedased katsumised ning eksa-
mineerimised, kui ka pikk suvevaheaeg. Esimesed
tingivad laste seas närvilikkust ja kõiki sellest
järgnevaid kaasvigu; teine aga teeb kogu kooli-
aasta kestel tehtud töö mõtteuks — unustamise
kaudu — ja halvab ajujõudu. Kooli suvevaheaeg
ei peaks kestma mitte üle kuue nädala, sellevastu
peaks aga lastel kooliaasta kestel olema rohkem
vaba aega.

Sama suurel määral takistavad ajutegevust
ka mitmesugused teiste organite rikked — rasken-
datud ninakaudu hingamine, krooniline obstipat-
sioon (appendicitis chronica), menstruatsioon. Ka
puberteediaegne onanism, mida kooli äritavad
korraldused tihti arendavad, ei ole mõjuta. Kuigi
meie seda viimast pahet nii väga ei karda, kuna
temast on kerge lahti saada psühoterapeutilisel
teel, tuleb teda siiski nähtuseks tunnustada, millest
peab hoiduma. Samuti eksitavalt mõjuvad vaimu-
töö peale sügelemistundega seotud nahahaigused
(scabies, eczema, urticaria). Ka kilpnäärme suure-
nemine (struma), mis koolilaste seas on õige laial-
daselt maad võtnud, on ülemäärase vaimutöö ta-
gajärg. Selle näärme nõrkus (hypohtyreoidismus)
aga mõjub nõrgendavalt vaimuannetele (*Schoetz*
ja t.)

Väga tihti — meie oludes ümmarguselt 50%
juhtumistel — tuleb nõndanimetatud „koolihaigus“
(Morbus scholaris) ette; see „haigus“ ise seisab
närvilikkuses kõigi kaasaskäivate nähtustega ja
esineb ikka varsti peale kooliastumist. Tema põh-
juseks on peaaesjalikult scrophulosis ja anaemia,
mis meie juures väga laiali lagunenud *alatoitluse*
tõttu. See „koolihaigus“ võib teha lapse lühikese

aja jooksul täiesti töövõimetuks: ei aita siis muud, kui lühemaks ehk pikemaks ajaks koolitööst vabastamine. Kui aga nüüd ka veel see asi peaks juhtuma — nagu meil kahjuks väga tihti ette tuleb — et kool ei saa aru sarnaste haigete laste seisukorrast ja hakkab neile laiskust, rumalust jne. ette heitma, siis — on nende laste arenemisele tehtud kooli kaudu jäädav lõpp. Sest sarnane rõhuv hingeline seisukord halvab vaimutööd ja arendab aju tsirkulatsiooni nõrgenemise kaudu nürimeelsust, nagu *Weber* seda on väga kujukalt näidanud. Samal moel mõjub alaline hirm nõrga numbri eest. Sarnane olukord arendab laste juures peale otsekoheste kehaliste puuduste ka veel moraalse isiku lagunemist, eestkätt valelikkust (mahakirjutamine j. n. e.) millest kool peaks muidugi hoiduma.

Nagu näha *Kemsies*'i arvustikust, on kõige sagedamaks märkuste põhjuseks kooliõpilaste juures *tähelepanematus* — terveni 44% juhtumistel. Kas see ei ole koolile hoiatuseks, et oleks juba tõesti viimane aeg hakata mõtlema muutuste peale? Ja kui edasi küsime, kas kool annab mõnesuguseid juhatusi ehk eeldusigi tähelepanu- ja koondus- (concentratio) võime kasvatamiseks, siis peab vastama kindlasti — *ei*. Kool töötab oma ainete rägastikuga küll otse koondusvõime arenemise vastu. Need otse pöörasuseni lõpmatud ülesanded, mida kõiki õpilane eestkätt just meelespidamise-võimega peab võtma, lämmatavad kõiki otsustamise ja kujundamise kalduvusi; aga otsustamine ja kujundamine on loova vaimutöö põhinõueteks! Sellepärast ütleb *Forrel* täie õigusega, et „koolireform peab kõige enne püüdma sinnapoole, et kaoks koolist lõpulikult praegune pähetuupimise meetod ja eksamite ahastus. Vaimuandeid peab alles hoidma otsustamiseks, analüüsiks ja sünteesiks“. — Ja *Schoetz* leiab koguni, et neuroosidele, mis inimese edasist elu otse halvavad, just kool alguse pa-

nebki, kuna ta esineb peajasjalikult ikka nõudjana, ise aga väga vähe juhatab. Sellest tekib äärmiselt kurnav jõukulutus; selle jõu võiksime teissuguse koolikorralduse juures hea tagajärjega ära kasutada loovaks tööks. Kõigis neis füsioloogilistes ja hingeelulistes vastoludes peitub meie praeguse kooli suurem kurbloolus, mis ajab tühja kõik tema head püüded. Ja sellest peame vabanema, maksku mis maksab.

Möödamannes tähendan siinkohal veel mõnele asjaolule, mis koolitöö juures mõjub mahakiskuvalt laste tervisele. Esiteks oleks nimetada ilmastiku tingimusi — liig palavust, äikseilma jne. Ilmastiku hävitava mõju vastu peavad lapsed tingimata leidma kaitset õppetöö kergenduses ehk selle hoopis ärajätmisses vastava ilmamuutuse korral. Teisiti peab lapse õrn organism paratamata kahju kannatama.

Samuti nõuab õppetöös äärmist tagasihoidlikkust puberteedi aeg, mis meie kliimas keskmiselt 12—14 eluaastaga algab. Sel puhul ei saa jätta tähendamata, et meie praegune ühiskool tingimata peab kaduma, sest ainult selle koolitiübi kaotamine võib kindlustada enam-vähem loomuliku naisorganismi arenemise. Aeg, milleni ühiskoolid oleksid veel kuidagi sallitavad, on puberteedi algus: siit peale olgu ühiskool aga kadunud! Teisel teel ei ole kooliealise naisorganismi füsioloogiline arenemine võimalik, sest sel ajajärgul on loodus määranud naisorganismile palju tähtsamad ülesanded, kui on seda vaimunürivate formelite tuupimine. Siin ei ole midagi parata: tulevad heita kõrvale kõik edevad „põhimõtted“ rahva tervise nimel! Samuti nõuab füsioloogiline arenemine õppekavade põhjalikku ümberkorraldust, millega seni kahjuks pole saadud ikka veel hakkama. Koolikorralduse kohta tähendab *Kemsies* väga õieti, et palju vaeva ja asjata jõukulutust

oleks jäänud ära, kui koolikorraldajad oleksid taibanud küsida nõu tervishoiuteadlaste käest. *Kemmer* on aga veel otsekohesem ja ütleb lühidalt, et praegune koolikorraldus olla sanktsioneeritud eksitus ja tuletavat meele väga elavalt sunnitööd — mingit isetegevust ega eneseavaldust ei elustata: ministrieriumi kava on kõik!

Meie kooli kehalise kasvatuse vahend — võimlemine — ei täida ka kuigi palju oma otstarvet. Kõnelemata sellest, et tihtipeale võimlemine — vastavate ruumide puudusel — muutub tervisele otse kahjulikuks, peitub selles aines eneses tegureid, mida ei või heaks arvata; need tegurid oleksid eeskätt roobaspuud ja rekk. Nende vahendite kohta tähendab *Jessner*, et nad edendavad masturbatsiooni ja selletõttu peavad tingimata kaduma kooli õppeabinõude hulgast. Võimlemine sündigu peamiselt loomuliku liikumise piirides, võimalikult ilma kunstlike abinõudeta. Mis puutub aga sõjaväeliste harjutuste ja korra koolitoomisse, siis peab seda kindlasti hukka mõistma: kasarmu õhk ei tohi iialgi meie kooli pääseda, sest see arendab oma mehaanilise iseloomu tõttu nürimeelsust ja teeb õpilased hingeliselt tooreks, piirab nende isetegevust ja halvab otsustamisvõimet. Kahju on neist koolimeestest, kes tarvidust tundsid kasarmusse „isamaalsust, moraali ja distsipliini“ õppima minna!

Nagu näha neist arutustest, peitub meie koolikorralduses palju vigu ja puudusi, mis nii ehk teisiti avaldavad õpilase tervisele oma hävitavat mõju. Sellepärast anname *Stählin'*ile õiguse, kui ta ütleb, et nõrgas edasijõudmises ei ole süüdi mitte just alati õpilane, vaid kõiksugused kõrvalmõjud. Mis-sugused on need kõrvalmõjud kooli poolt, seda oleme juba näinud. Nüüd vaatleme ka veel kõrvalmõjusid kodu poolt, mis mitte just väga harva võivad saada lapsele saatuslikuks. Esimesel kohal tuleb nimetada kodu liig vähest arusaamist kooli

nõudmistest ja nende põhjendustest, ja teiseks — arusaamise puudust lapse hingeelu, nõuete ning farvete vastu. Kui kodu hakkab võtma iga pise-matki vahejuhtumist koolitöös ilma igasuguse arvustusega liig tõsiselt — mida ta kahjuks ena-masti ka ikka teeb — siis koolitöö muutub lapsele peagi vastikuks ja hakkab tekitama tema hinges konflikte. Kuna loomulikult kooli ülesanne on muu-seas õpetada last ka konfliktidest hoidumisele, on nüüd kool saanud — kodu kaasaaitamisel — just ise konfliktide põhjuseks. Sellest areneb varsti põlgus kooli vastu; ja seda võib leida hoopis fihti — kahjuks, peab ütleva! Eks peitu just siin see põhjus, et loovad vaimud vaatavad enamasti ikka kibedustundega tagasi oma kooliajale: koolis kuulutati neile kõike ette, aga ei iialgi loova vai-muni väljajõudmist. Otse anektoodina tundub see dokumentaalne tõsiasi, et Carl Linné'le on antud koolis korduvalt nõu õppida saabassepaks, sest, temal ei olla ainustki eeldust teadusliku töö tege-miseks. Ei põrmugi paremini ei käinud koolieas ka Liebig'i käsi. Hiljem kujunenud seisukord sai aga vaesusetunnistuseks koolile enesele.

Nüüd vaatleme veel ühte meie koolielu põle-vamat küsimust — *ülekoormatust*, mis meie juures on äärmiselt suur. Meie kool ägab ainete rohkuse all, ilma et need ained moodustaksid terviku. Iga aineõpetaja arvab olevat just tema aine seks kesk-kohaks, mille ümber keerleb kõik nähtav ja näge-mata ilm. Tahetakse pookida külge õpilasele iga hinna eest kõiki teoreetilisi teadmisi, ilma et küsi-taks selle järele, kas õpilane mõistab ja suudab neid teadmisi ka kunagi tarvitada — tähendab: *kas tema suudab nende teadmiste kaudu oma vaimu objektivierida ja luua sel teel kultuuriväärtusi*. Meie praegune kool ei kasvata loovat vaimu ja selles on tema suurem ja peapuudus. — Ülekoormatust

lõstab meie juures veel see asjaolu, et meie maks-
vaks koolitüübiks on ühiskool.

Siinkohal peab lisama juure, et ülekoormatust
praeguse koolitüübi juures ei toonita mitte ainult
arstiteadlased — kes igatahes kõige energilisemalt
on juhtinud sellele tähelepanu — vaid seda on
samal määral teinud ka pedagoogid. Kuigi kumbki
on käinud siin ise rada, on nad lõpuks ometi
jõudnud välja ühte ja samasse kohta: siin on
rõõmustaval viisil tõeti kõik teed viinud Rooma!

Arstiteadlastest oleks nimetada eeskätt *Kraepelin'i*, kes seadis üles kategoorilise nõudmise, et
*õpilasi peab tingimata liigitama nende hingeliste ise-
äralduste ja väsvuse järele*, kui õppetöö peab andma
soovitud tagajärgi. Ka *Czerny* on praeguse kooli-
korralduse kohta eitaval seisukohal ja nõuab, et
*õppekavad peavad igal tingimusel vastama laste aju
töövõimele*, aga mitte iialgi esitama nõudmisi, mis
käivaä üle sellest töövõimest. *Meumann, Ziehen,
Kerschensteiner, Petersen, Hoerd, Schieker, Schaefer,
Oestreich* j. t. mõistavad hukka praeguse kooli-
korralduse, kuna valitsev kool ei suuda elustada
laste neid kalduvusi, mis õige õppekorralduse
juures tingimata areneksid tõsisteks vaimuanneteks.
Praegune kool ei anna isegi vähematki näpunäidet
nende kalduvuste väljaarendamiseks — idus olevad
vaimuanded jätab kool rahulikult edasi uinuma. . .

Teadlaste ühemeelne otsus on selles asjas:
nõudkem põhjalikku parandust!

Kui nüüd küsida, mil viisil teostada seda üldi-
selt nõutud parandust, siis on *Wilhelm Gerstorfer*
juba andnud vastuse. „*Siin ei aita midagi muud,
kui praeguse koolisüsteemi lõpulik mahalõhkumine.*“
Ja seda lõhkumisetööd peame tegema teadmise-
ga, et mõistlikus mahalõhkumises on palju rohkem
ülesehitavat, kui mõistmata ehitamises. Meie oleme
juba näinud eelpool, mis on meie kooli ebamäära-
suse põhjuseks — see on sõjale ja revolutsioonile

järgnenud õhkkonna *aatelagedus*, milles on loodud meie kool. Sellepärast ei tabanud meie kool — ja ta ei võinudki tabada — oma õiget ülesannet: arendada ja harida noorsoo hinge rahva enese hingest väljakasvanud, rahva enese hinge-konjunktuuri iseäraldustest tingitud kultuuriväärtuste abil. Meie kool aga sattus ühe jalaga Euroopasse ja teistpidi jäi ta rippuma kadunud vene kooli riis-metesse! Igalpool püüti läbi suruda aina kasu-printsiipi — vaimuhariduse peale ei mõelnud keegi. Euroopaseerimine sai meile otse haiguseks — kogu meie rahva hingeavaldused kõigis nende oma-pärasusis pigistati võõrasse vormi, milles aga meie tarvis polnud mingit sisu: otstarvest — milleks üteldi olevat kodumaa — kisendati tüütuseni! Võõras vorm aga pigistas, lükkas meid ühest konfliktist teise, rikkudes rängasti rahva hinge. Abinõu tehti otstarbeks ja — eksiti jällegi. Ähvardati luua meile kooli kaudu üleöö uus vaimuilm, selle juures ära unustades, et kool ei või iialgi luua uut vaimu- ilma: *tema ülesanne oli kasvatada ja edasi anda juba olevaid rahvuslikke vaimuväärtusi*. Kool sai meile sellepärast konfliktide ja neurooside põhjuseks.

Sellest seisukorrast pääsemiseks ei ole ainult koolitervendamisest küllalt: meie peame ka seda ühiskonda tervendama ja uuesti looma, milles ja mille kaudu kool tegutseb. *Tee sellele tervendusele viib aga üle materialismi ja intellektualismi rusude.*

Isiku arenemist võimaldavad ainult need kultuuriväärtused, mille vaimline struktuur — kas täiesti ehk osaltki — individuaalse eluvormi käes-olevale arenemiseastmele on adekvaat. Selle are- nemise põhinõudele vastavalt peame ehitama oma kooli niisuguseks, et ta juhataks, armastaks igat üksikut last tema iseäraldustes ja virgutaks tege- vusele kõiki temas peituvaid vaimujõude. Õpetaja ei pea olema valitsejaks käsu ja keeluga, vaid kaastööliseks ja nõuandjaks. Ja kui *uus* kool ja *uus*

kasvataja mõistab luua sarnase elulise vahekorra teaduse ja areneva noore inimeselooma vahel, siis ei ole karta, et ta veel langeks tagasi halvavasse intellektualismi. Siis suudab tema leida igast osaprobleemist terviku mõtet, sest siis tunneb ta põhjalikult lapse ja noore inimese hingeehitust, siis omab ta võime seada igas õppeaines peituvat hingelist energiat areneva inimese hingeehitusega õigesse vahekorda — ikka vastavalt selle arenemiseastmele; siis suudab ta õieti tabada ka neid jõude, mis noores hinges just käesoleva aine kaudu arendamisele kuuluvad. Siis on tema ülesandeks ehitada kool lapse tarvetele vastavalt, aga mitte suruda laps igal tingimisel *oleva kooli* raamidesse.

Kui vaatame aga *uuele* koolile ja *uuele* kasvatajale kui laste eestkostjale, juhatajale ja usaldusalusele, siis nõuame teiselt poolt, et see uus kasvatuslik ilm oleks nii puhas, nii õrn, nii ilus, nagu lapse hingki. Elu saladustes ja tema kogu mõttes peitub igavene vastolu, ja areneva inimese tee hingelisele vabadusele läheb läbi otse nende vastolude keskelt. Ja sellepärast ei või uus kasvatus enam milgil tingimisel jääda ainult sotsioloogiliseks ehk sotsiopsüholoogiliseks, kui ta tahab hoida kasvava inimese konfliktidest ja neile järgnevatest rasketest tervisevapustustest. Psüholoogia ja sotsioloogia üksi ei suuda juba sellepärast kasvatusvahendina vastata meie nõuetele, et nad suudavad näidata meile ainult juba olevaid vahekordi. Elu- ja elulise ühiskonna otstarbest ei tea nad aga midagi ütelda. Meie aga nõuame vastust sellele küsimusele, „mis ja kus on elu mõte? Mis ja kuidas peame tegema, et anda kaju sellele mõttele?“ See tee peab saama meile nähtavaks ja käidavaks ja teda juhatavad meile aatelist kasvatus- ja arendusejõudu omavad väärtused ja vahekorrad. Kogu meie kasvatus töö leiab oma mõtte selles, et ta saab teelikult käsitatavaks teaduseks — kuidas teisiti võikski

ta meile seda õpetada, *kuidas* peame uuendama oma kooli ja *kuidas* korraldama tema senist dogmaatilist koolikohustust? Kõik see traditsiooniline udu, mis aastasadade kestel on kogunenud kooli mõiste ümber, peab lahutatama, et võiksime teha õieti ja täpselt kindlaks, missugust osa peab etendama *meie* kool *meie* kultuuriväärtuste hoidmises, kasvatamises ja edasiandmises. *Oma senist osa ei pea ta igatahes enam jatkama.*

Aga selle suure ümberkorralduse töö juures on meile vaja palju meelegindlust ja kannatust, sest midagi ei arene aeglasemalt, kui vaimlised muutused.

Viimasel ajal on hakatud praegusest ummikust pääsemiseks energiliselt soovutama *töökooli*. Aga ma kardan, et meil ei mõisteta ka sedagi õieti teostada, ja temas hakatakse nägema jälle otsarvet. Töökoolis tehtav töö peab aga olema peamiselt hingeliste jõudude ja vaimuannete arendamise *abinõuks*. See töökooli põhimõte ja põhimõiste on leida juba *Pestalozzi* juures ja põhjeneb *Kant'i* ja *Fichte* filosoofias väljendatud vaatel, et *hingeelu* peab kujutama enesest *aktiivloovat jõudu*. Töökooli põhimõtet on laiendatud — iseäranis *Maria Montessori* mõjul — ka lasteaedade peale. Rahva- ja keskkoolides on peaasialikult *Kerschensteiner* töökooli maksmapanekuks teinud palju tagajärjerikast tööd. Tema tahab seada töökooli kui tuleviku kooli praeguse raamatukooli asemele. Ekslik oleks aga arvata, nagu tahaks *Kerschensteiner* töökoolimõistet piirata ainult käsitööga. Ei! Tema nõuab just, et koolinoorus peab ise töötama läbi *kõik* kultuurivarad, et just sel teel ja selle läbi kasvatada oma hingejõude teguvõimulisteks ja sihilepüüdvateks. *Kerschensteiner*'i töökool püüab realiseerida oma meetodite ja kogu oma tegevuse läbi kõiki oma haridusevarade immanentseid väärtusi; ta peab olema kultuurivarade iseseisva läbitöötamise vahend-

diks; sellest läbitöötamisest peab võtma osa kogu hingeelu kõiges omas individuaalses erisuses, et noor inimene jõuaks *tüüeliku* isetegevuseni.

Eelpool ma juba tähendasin sellele, et kooli tervendamiseks on tarvis ühiskonna — ja, kogu elu tervendamist. Missugused tervendusvahendid on meil, mis juhataks meid välja selle hingelise harmoonia, tasakaalu juure, mis on tervise ning hea-kaekäigu aluseks? Kas *poliitilised erakonnad* suudavad meid viia vastu tervendusprotsessile? Ei! Seda nad ei suuda, sest nad on ainult kasupüüde ühingud, millel puudub hingeline tõusujõud ja kõrgem ühendus, mis näitaks neile kätte elu ühtluse ja täielikkuse rajad. Nad kõik on võitlusabinõud, mis ei suuda rahu tuua, vaid ainult vaenu. Neil puudub see hingeline keskpunkt, mille ümber võiks kristalliseeruda uus ühiskond. Konservatiivsed erakonnad on liig nõdrad parandust tooma sellepärast, et nad oma alalhoidmise tuhinas hoiavad alles ka iganenud ja tingimata uuendust vajavaid väärtusi; sotsialism ei suuda meid avitada sellepärast, et ta näeb ainult elu välise vormi muutmises oma ülesannet; keskerakonnad on sellepärast võimetud meile midagi andma, et nad peavad tarduma oma seisukohast tingitud passiivsuses. See erakondade jõuetus on praegusel ajal võtnud iseäranis terava kuju, mistõttu nende ideeline külg on hoopis atrofeerunud, kuna huvide vastolu on tekitanud vastastikust põlgust. Selle kõige tõttu ei ole meil lootust poliitiliste erakondade poolt mingit tervendust.

Üle kisklevate erakondade, nende vastolusid tasandades, seisab *riik*. Tema tahab ühendada vastolulisi püüdeid kõrgema aate nimel, et sel teel vastastikust erakondade vaenu pinevuseks pehmen-dada; see pinevus peaks siis kujunema ümber riigimõtet kandvaks jõuks. Aga sellegipärast ei suuda riik meid päästa, sest tema aatelise hinge-elu tagavara ei ole küllalt suur ja tugev, et ta

võiks moodustada enese ümber elava ühiskonna. *Riik on suurel määral ise see, mille vastu tema tahab sõdida: huvideorganisatsioon; olgugi hästi laialine huvideorganisatsioon. Sellepärast ei ole riikki vaba neist nõrkustest ja puudustest, mis omased igale huvideühingule: riik on egoistlik.* Aga niikaua, kuni võim, mitte õigus, moodustab riigimõiste tuuma, kuni eetilised seadused ei ulata korraldama riikide vahelkordi, ei suuda riik iialgi kasvatada elavat ühiskonda.

Jääks järele veel ainult *usk* oma igavesti võimsa jõu tagavaraga. Aga rõhuv enamus inimestest on kaotanud usujõust osavõtmise võime. *Usk ise on aga muutunud kirikuks* — ja selle ümbermuutumise käigu kestel on elu raskuspunkt nihkunud usuliselt pinnalt intellekti pinnale; sellepärast on kirikule ülemasi usutunnistus, mitte aga usk; on tähtsam dogma, kui usujõud; on kõrgemaks nõudeks lahutav kui ühendav. *Intellektualiseerimise kaudu on kirik matnud maha usujõu.* Kirik on seadnud oma õpetuse kõrgemale usujõust, ja vormi kõrgemale sisust ja on sellepärast sattunud võitlusolukorda ja — isegi maisete huvide piirkonda; on pidanud oma võitluspositsioonide käeshoidmiseks appi kutsuma isegi ilmalikke võime — ja on selle kõige juures kaotanud määratu palju enese tervendamast jõust — niipalju, et järelejäanud osast ei jatku enam meie elu tervendamiseks.

Nagu praegu nägime, ei suuda ei kirik, ei riik ega poliitilised erakonnad meile anda seda aluspinda, millele võiksime asutada oma *uue* perekonna, *uue* ühiskonna ja *uue* kooli. Tähendab — meie peame otsima ja leidma seda aluspõhja mujalt. Ja meie leiame ta *rahva enese hingest*, kuhu meie peame avama enesele tee. *Kronfeld* ütleb, et see on ükskõik, kuidas meie pääseme inimese hinge juure — kas fakirismi või yogaismi kaudu,

kas sentimentaalse maiguga patoloogiliste teooriate kaudu või hüpnoosi läbi, või lõpuks koguni kirikliku usu kaudu — aga me peame sinna pääsma, kui tahame päästa inimese. Iga üksiku isiku hing, tagasi juhutatult oma ürgjõu juure, toob meile parandust. Sarnane oma enese ürgjõu juure tagasi jõudnud hing kogub enese ümber omasarnaseid, kaotades vastolusid ja luues uue ühiskonna — elava, hingelise ühiskonna. See ühendav side, mis praegu isiku ja isiku vahel rebenenud, tekib siis jälle uuesti, ja selle sideme tekkimisega kaob haiglane egoistlik seisukord, asetudes altruismiga. Materialism ja intellektualism kaotavad otstarbena oma mõtte ja võivad jääda püsima ainult abinõuna; aga sellena ei ole nad meile enam kardetavad. Euroopast tarvitseb meil õppida siis veel ainult metoodikat, kuna kõik kultuurivarad, mis omavad kasvatuslikku ja arendusjõudu, tulevad meile oma enese rahva hingest selle objektivatsooni teel. See uus ühiskond loob meile siis täiesti omapärase, rahvusliku kultuuriilma, ja sellest uuest kultuuri-ilmast kasvab meile uus kool, mis ei sisalda enam ühtegi vastolu eneses ja oma vaimuväärtustes, sest ta on rahva enese hinge kehastus. Et aga hoida see kool tema esialgse puhta kuju juures ja ühtlasi lasta temal võtta osa kõigist rahva hingeelu murrangutest ja liikumistest, ühendame oma uue kooli uue koduga; sel teel loome kooli ja kodu vahel tõelise normaalse vahekorra, kus nad üksteist toetavad, saavad aru ja suudavad osa võtta üksteise puuetest ja nõuetest. Siis ei ole kool oma võõra-vaimulise korraldusega lastele enam koormaks, vaid muutub iseenesest selle loomuliku arenemise ja kasvatuse kõrgemaks instantsiks, mille esimeseks ja algeliseks astmeks on kodu, s. t. perekond. Ühiskond on meile aga selle loomuliku kasvatustöö juures alaliseks ja vaimuliseks ja uue jõu allikaks.

22

Sarnane rahva enese hingest väljakasvanud kool suudab meile anda lõesti loovaid vaime ja kõrgesti arenenud inimesi, ja selle kooli hooleks võime julgesti usaldada oma rahva tuleviku.
